

BOHEMIA TANULMÁNY

Október 28-án és november 7-én nagyszabású tüntetésekre kerül sor, az egyetemisták és néhány ipari üzem napokig sztrájkol. A sajtó hevesen tiltakozik a *Reportér* négy hétre szóló betiltása miatt. A legtöbb vita arról szól, hogy a vereség küszöbén hogyan őrizhető meg a prágai tavasz szellemi arculata. Hosszú késleltetés után november 7-én megjelenik az írószövetség hetilapjának első száma, benne Karel Kosík keserű figyelmeztetésével:

„Az úr és a szolga dialektikája a politika területén úgy érvényesül, hogy a győztes nemcsak saját világnézetének elfogadására kényszeríti a legyőzöttet, hanem ráerőlteti azokat a formulákat is, amelyekkel vereségét tudomásul kell vennie. Pontosabban: ebben a játékban az a vesztes, aki a másik fél nézetét hagyja magára erőszakolni, saját magát és cselekedeteit az ellenfél szemével nézi és ítéli meg”.⁴⁷ A remények és illúziók eltérő megítélése szülte a hatvankilences év legjelentősebb eszmei-politikai vitáját is, amely Kundera és Havel nevéhez fűződik.⁴⁸

Az első jelentős belpolitikai elcsúszás az év végén következik be, amikor Smrkovskýt (a legnépszerűbb reformpolitikust) eltávolítják a vezetésből. A „szocializmusellenes erők” kifejezés alatt ekkor már a radikális reformereket értik, akik többnyire kommunista párttagok. Mi sem bizonyítja jobban a „csehszlovák forradalom” szocialista jellegét, mint hogy a következő év folyamán a husáki normalizációs rezsimnek magát a kommunista pártot is szét kellett vernie, hogy biztosíthassa uralmát. 1970 nyaráig a párttagság és a vezető funkcionáriusok 40%-át, a helyi tisztségviselők egyharmadát zárták ki a pártból.

Kaotikus jellege és minden felemássága dacára a prágai tavasz autentikus szocialista kísérlet volt. A kapitalizmus régi formáinak restaurációja nélkül úgy próbálta újraalkotni a polgári társadalmat, hogy egy új típusú társadalmi demokráciát készített elő (beleértve a politikai pluralizmus, az üzemi tulajdon és a munkástanácsok intézményét). Ennyiben áll világtörténelmi jelentősége, s leverése éppen ezért beláthatatlan (illetve ma már belátható) következményekkel járt. A kelet-európai pártelitek és a hozzájuk kapcsolódó érdekcsoportok brutális túlhatalma nem egyszerűen a kibontakozást akadályozta meg egy normatív értelemben vett szocialista átalakulás irányába, hanem jellegében maga vált a legfőbb „szocialistaellenes erővé”. A szovjet típusú marxizmus-leninizmus eltaposta önmaga túlhaladásának (az eredeti marxizmussal nem ellentétes) mozgalmát. Ami 1968-ban még lehetséges volt, annak húsz évvel később már hiányoztak a társadalmi előfeltételei. A késő-szovjet barbarizmus korából a térség országai a világkapitalizmus periferiájára léptek át.

A diktatúrák bukása után minden olyan egyszerűnek tűnik föl az utókor számára. Immár azt vetik a reformerek szemére, hogy túlságosan szocialisták voltak, nem merészkedtek elég messzire: eszmei előfeltevéseik és határozatlanságuk miatt rontották el a dolgot. Ez a megközelítés nem veszi tekintetbe a történelmi evidenciák változásait. Van valami cinikus könnyedség abban, ahogy egy reménykeltő emancipációs kísérlet bukását sokan azzal intézik el, hogy eleve a célkitűzés volt a hibás: a szocializmust teljes egészében kellett volna elvetni. Ebben a beállításban a „szocializmus” szó ugyanúgy cinkelve van, mint a rendszerváltozás előtti időkben. A cseh hatvannyolc baloldali idealistái még úgy gondolták, hogy a szabadság nehezen érhető el egy olyan demokráciában, amelyet teljes mértékben a pénz és a piac ural.